

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 12, 2018 | 27.12.2018 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.203](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.203)

УДК 334,722

JEL classification: B 10

*О. П. Пукало,
аспірант кафедри маркетингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПОТЕНЦІАЛ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Oksana Pukalo,
a post-graduate student at the Department of Marketing
L'viv Ivan Franko National University*

POTENTIAL FOR EFFICIENT DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN UKRAINE

У статті розглянуто потенціал підприємств малого бізнесу, проаналізовано напрями його оптимізації та ефективного використання. Доведено, що реалізація потенціалу малого підприємництва можлива за умови всебічної державної підтримки. Зазначено, що використання потенціалу малих підприємств може мати позитивний ефект у підвищенні місцевих доходів, створенні нових робочих місць, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури. Малий бізнес протрактовано як один з най динамічніших елементів розвитку потенціалу національної економіки, оскільки він оперативно змінюється під дією ринкової кон'юнктури. З'ясовано, що ефективний розвиток потенціалу малого і середнього підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування економічної системи, а також набутий власний досвід доводять, що мале підприємництво здатне забезпечувати її інноваційну активність і підтримувати конкурентне середовище. Зазначено, що ефективний потенціал розвитку малого бізнесу в Україні сприяє також становленню конкурентних відносин, є антимонопольним за своєю економічною суттю, швидко реагує на тенденції світового ринку. Зосереджено увагу на тому, що процес удосконалення потенціалу ефективного розвитку малого підприємництва в Україні є особливо актуальним сьогодні з огляду на використання його як одного із важливих інструментів вирішення назрілих соціально-економічних завдань. Здійснено комплексний підхід, що ґрунтується на основі певної методології, таким чином використано методи економічного аналізу розвитку потенціалу малого бізнесу як на мікроекономічному рівні (збільшення обсягу продажів і прибутку), так і на макрорівні насамперед, структурних перетворень у національній економіці та суспільства в цілому.

In the article the potential of small business enterprises is considered, directions of its optimization and effective use are analyzed. It is proved that realization of small business potential is possible under conditions of comprehensive state support. It is noted that the use of small enterprises potential can have a positive effect in raising local incomes, creating new jobs, developing industrial and social

infrastructure. Small business is described as one of the most dynamic elements in the development of the national economy potential, since it operates rapidly under the influence of market conditions. It has been found that effective development of small and medium enterprises potential in the countries undergoing the stage of reforming the economic system, as well as the experience gained, prove that small business is able to provide its innovative activity and maintain a competitive environment. It is elucidated that the effective small business potential development in Ukraine also contributes to the establishment of competitive relations, is antitrust on its economic essence, responds quickly to trends in the world market. It is focused on the fact that the process of improving the effective development potential of small business in Ukraine is particularly relevant today, considering its use as one of the important tools for solving urgent socio-economic problems. An integrated approach based on a certain methodology has been implemented, thus using the methods of economic analysis in the development of small business potential at the microeconomic level (increase in sales and profits), and at the macro level, first of all, structural transformations in the national economy. It is noted that the role of small business potential directly influences the development of the competitive environment in the economy, provides the necessary flexibility and mobility in the market conditions, employment of the population, the ability to generate innovative ideas, etc. The potential of small enterprises is considered as the most dynamic characteristics of the activity, which, likewise, is a pleasing aspect of the business and is used to evaluate its functioning. It is concluded that in today's conditions of the deficit of financial, investment resources the use of small enterprises potential can have a positive effect in raising local incomes, creating new jobs, developing industrial and social infrastructure, increasing the business activity of the population and developing the economy as a whole.

Ключові слова: *потенціал; економічний потенціал; національна економіка; соціально-економічний розвиток; суб'єкти малого бізнесу; інновації.*

Key words: *potential; economic potential; national economy; socio-economic development; subjects of small business; innovations.*

Постановка проблеми. Мале підприємництво є одним з перспективних напрямів економічного розвитку України. Для ефективного розвитку малого бізнесу необхідно створити умови для максимального використання його ресурсного, виробничо-технологічного, наукового та кадрового потенціалу. Дослідження потенційних можливостей малого бізнесу державної підтримки є актуальним з огляду на низьку ефективність управління його потенціалу. Ефективне використання наявного потенціалу малого підприємництва є стратегічним напрямом економічного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми ефективного розвитку малого підприємництва України зробили такі дослідники, як: С. К. Березинець [4], О. Н. Булакіна, Е. Н. Горєцька [8], З.І.Варналій [12], О. В. Гук [7], Н. В. Карпенко [2], та інші. Результатом їх наукового пошуку були праці в яких проаналізовано ресурсний потенціал та принципи підприємницької діяльності в умовах трансформації його форм господарювання. Питання розвитку потенціалу малого підприємництва були також у центрі уваги досліджень, А. О. Крисак [5], В.А Павлова [11], Е. Ю. Терещенко [1] та інших. Формування та реалізація потенціалу малого бізнесу розглядалися у багатьох працях як зарубіжних так і вітчизняних дослідників. Однак, окремі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого аналізу, що зумовило актуальність обраної тематики дослідження.

Будь який процес наукового дослідження вимагає комплексного підходу, що ґрунтується на основі певної методології. Використання методів економічного аналізу розвитку потенціалу малого бізнесу важливий як на мікроекономічному рівні (збільшення обсягу продажів і прибутку), так і на макрорівні насамперед, структурних перетворень у національній економіці та суспільства в цілому. Серед загальнонаукових методів варто виокремити системний та логічний методи наукового дослідження за допомогою яких підприємства малого бізнесу аналізуються з позиції єдиного цілого та в логічній послідовності. Важливим є, використання методів індукції, дедукції, гіпотези, синтезу, аналізу, експерименту, узагальнення тощо. Поєднання комплексу загальнонаукових та спеціально наукових методів дає змогу найбільш повно проаналізувати потенціал малого бізнесу в Україні.

Метою даної статті є дослідження структури потенціалу малого підприємництва, напрямків його реалізації для забезпечення розвитку національної економіки в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу. В теорії і на практиці доведено, що малі підприємства найтісніше пов'язані з місцевими ринками, охоплюють практично всі сфери виробництва товарів і послуг на регіональному та

внутрішньому рівні, володіють високою адаптованістю і максимально зацікавлені в політиці ефективного державного регулювання й підтримки, створення сприятливого підприємницького середовища. На відміну від великих і середніх підприємств, які співпрацюють між собою, малий бізнес хоч і є одним з основних елементів господарського комплексу функціонує достатньо окремо.

Сам термін «потенціал» походить від латинського слова *potentialis* – *потужний*, що означає приховані можливості, які стають реальністю завдяки праці, тобто – це джерела, можливості, запаси, що можуть використовуватись для вирішення завдання, досягнення поставленої мети [1].

Формування потенціалу малого підприємництва — це процес ідентифікації та створення спектру підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм, задля стабільного розвитку та ефективного відтворення. При його формуванні необхідно враховувати особливості сектору малого підприємництва як складної економічної системи національної економіки.

Дослідники виокремлюють загальні підходи, які належить враховувати у процесі формуванні його потенціалу малого підприємництва:

– це складна система пересічних характеристик його елементів які можуть замінювати один одного, тобто бути альтернативними;

– формування потенціалу не можливе шляхом механічного додавання складових елементів, позаяк це динамічне явище;

– на формування потенціалу підприємства діє закон синергії його складових елементів;

– здатність потенціалу підприємства самостійно трансформуватися з появою нових більш складних елементів;

– функціонуючі елементи потенціалу підприємства не можуть бути розкриті окремо, а лише у їх поєднанні, що потребує досягнення збалансованого оптимального співвідношення між цими елементами;

– усі елементи потенціалу об'єктивно пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства, тобто з одного боку вони підлягають фізичному та моральному старінню, а з іншого – є чутливі до досягнень науково-технічного прогресу [2].

Традиційно, дослідники потенціалу підприємства поділяють його на: економічний, виробничий, кадровий, інноваційний, інтелектуальний, науково-технічний та інші. Це означає, що мале підприємництво є складовою соціально-економічної системи коди входять: інформаційний потенціал, фінансовий, інвестиційний, науково-технічний, маркетинговий, організаційно- управлінський та виробничий потенціали [3].

Найважливішими напрямками реалізації потенціалу малого бізнесу є: соціальний, інноваційний, фінансовий, інвестиційний. Зарубіжний досвід свідчить, що у країнах із розвинутою економікою малий бізнес істотно впливає на розвиток національної економіки, вирішення соціальних проблем, збільшення чисельності зайнятих працівників, сприяння розвитку конкуренції, поповнення споживчого ринку товарами та послугами [4, с. 202–203]. Реалізація потенціалу малого бізнесу сприяє всебічному розвитку конкурентного економічного середовища, забезпечує необхідну гнучкість та мобільність в умовах ринку, наявність ресурсів, формує здатність генерувати інноваційні ідеї тощо [5, с. 39–42].

Визначальним є виробничий потенціал який дозволяє оптимізувати можливості малих підприємств залучати та використовувати обмежені фактори виробництва і випускати максимально можливий обсяг продукції чи послуг. Кадровий або трудовий потенціал дає змогу оцінити рівень використання потенційних можливостей як окремо працівника, так і сукупності працівників. Надзвичайно вагомим є інноваційний потенціал малих підприємств як сукупність інтелектуальних, технологічних, науково-виробничих ресурсів. Тому у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» інноваційний потенціал повністю визначається як сукупність науково-технологічних, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіони, підприємства, тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку всієї національної економіки [6, с.17–24; 7].

Якщо, інфраструктурний потенціал створює сукупні можливості регіону для забезпечення умов функціонування сектору малого бізнесу, то екологічний потенціал підприємства – визначає його можливості здійснювати господарську діяльність та задовільняти потреби населення без шкоди для навколишнього середовища. Під підприємницьким потенціалом більшість науковців розуміють спроможність суб'єктів підприємництва випускати конкурентоспроможну продукцію або надавати послуги, які задовільняють наявні потреби споживачів та сприяння у розвитку виробництва за допомогою його організації [8].

Джерелом інформації, що характеризує стан та динаміку підприємницького потенціалу є “Глобальний моніторинг підприємництва” (Global Entrepreneurship Monitoring, GEM), який здійснюється за ініціативи Лондонської бізнес-школи та Бебсон коледжу (США) Асоціацією з досліджень глобального підприємництва [9]. На наш погляд, зазначений моніторинг є цінним критерієм для розвитку сектору малого бізнесу національної економіки України. Дослідження малих підприємств передбачає детальний аналіз потенціалу тих хто здатен організувати власний бізнес.

У країнах з інноваційним характером економіки відсоток економічно активного населення, що розглядає можливість започаткування власного бізнесу коливається від 4 % у Німеччині до 13 % у Франції. У країнах, розвиток яких скерований на підвищення ефективності за рахунок інвестицій (Хорватія, Угорщина, Латвія), частка населення, яке спроможне займатися підприємницькою діяльністю, не перевищує 10%.

У даний час Україна не входить до числа дослідників Глобального моніторингу підприємництва, тому аналіз можемо здійснити лише за результатами різноманітних опитувань, зокрема тих що здійснюється фахівцями Інституту економіки та прогнозування НАН України та центром "Соціальний моніторинг". Відповідно до них, рівень потенційної готовності займатися підприємницькою діяльністю серед економічно активного населення України, на відміну від країн ЄС, доволі високий: відчувають себе цілком спроможними до організації підприємництва 38 % само зайнятих, 72 % приватних підприємців, 25 % найманих працівників приватних підприємств, 18 % найманих працівників державного сектору [10, с. 25–33.]. Однак, існують обтяжливі чинники формування підприємницького середовища.

Порівняно з європейськими країнами в Україні найнижчі показники реалізації підприємницького потенціалу за рівнем фіскального, дозвільного та контрольного навантаження. За статистичними даними Україна посідає 174 місце зі 175 за спрощеною системою сплати податків. Загальна кількість обов'язкових платежів різного рівня сягає – 98. До прикладу, в Іспанії, Португалії, Великій Британії лише 7, у Латвії – 8, в Естонії – 11. Система оподаткування в Україні не тільки є обтяжливою для підприємців, а й суттєво заважає трансформації малого бізнесу в середній. Однак, із запровадженням спрощеної системи оподаткування в 1999 р. суттєвих кроків у цьому напрямі, ще не зроблено.

Існуючі методики оцінювання потенціалу малого підприємництва дають змогу дослідникам дійти висновку про необхідність його здійснення у кілька етапів [11]:

- оцінка виробничого потенціалу підприємства, який характеризується обсягом виготовленої продукції або послуг, виробничою потужністю; ступенем використання основних фондів, терміном окупності витрат, вартістю загальних витрат на виробництво, забезпечення активності підприємства на ринку.

- оцінка інноваційного потенціалу малого підприємства як множини показників, таких як збільшення обсягів продажу, покращення споживчих властивостей продукції, питома вага інноваційних перетворень, економічність норм та нормативів.

- оцінка фінансового потенціалу підприємства за показником капіталомісткості праці яка розраховується за формулою:

$$\Phi_1 = \frac{OK + H3 + IH}{\Psi}$$

де ОК – величина оборотних коштів; H3 – нарахований знос; IH – інвестиційні накопичення; Ψ – чисельність працюючих;

- оцінка маркетингового потенціалу, що характеризується продуктивністю роботи маркетингових служб підприємства і яка визначається за рівнем достовірності досліджень і рекомендацій проведених цими службами. Критерій достовірності розраховуємо за прийнятою формулою:

$$M_{\phi} = \frac{\Psi_{\phi}}{\Psi_{\phi p}}$$

де Ψ_{ϕ} – фактична частка підприємства на ринку; $\Psi_{\phi p}$ – прогноз частки підприємства на ринку, підготований маркетинговою службою;

- оцінка управлінського потенціалу яка характеризується ефективністю роботи управлінської команди і може бути представлена темпами зростання обсягів виробництва продукції

- оцінка мотиваційного потенціалу визначаємо продуктивністю праці і обчислюємо за існуючою формулою:

$$M_1 = \frac{D_1}{D_c}$$

де D_1 – фактичний дохід підприємства на одного працюючого; D_c – середньо галузевий дохід на одного працюючого.

Використання означених методик дає змогу оцінити конкурентне середовище малого підприємництва, особливості його ринкового оточення, уможливує прийняття ефективних управлінських рішень.

Основна складність аналізу формування потенціалу малих підприємств полягає у необхідності дослідження усіх компонентів їх взаємозв'язку та динаміці. Тому, закономірності формування і розвитку потенціалу можуть бути виявлені через дослідження його складових та комплексних зв'язків. А сам потенціал має набувати ознак: системності, інноваційності, нормативності, функціональності, відтворювальності, інтеграційності, комплексності та ін. На наш погляд, малі підприємства використовують свій потенціал як

інструмент, завдяки якому вони у перспективі розвиватимуться відповідно до мінливого зовнішнього або внутрішнього економічного середовища.

Висновки. В сучасних умовах дефіциту фінансових, інвестиційних ресурсів використання потенціалу малих підприємств може мати позитивний ефект у підвищенні місцевих доходів, у створенні нових робочих місць, у розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, у зростанні ділової активності населення та розвитку економіки загалом. Продовженням дискусії аналізованої проблеми вбачаємо у вирішенні питань які постають перед дрібним підприємництвом – обмеженості ресурсів. Практика засвідчує, що обмеженість виникає внаслідок незбалансованості між постійно зростаючими потребами населення і обмеженими ресурсами малих підприємств, які ці потреби повинні задовільняти. Перспектива ефективного використання в Україні ресурсного потенціалу дрібного бізнесу здатне забезпечити постіндустріальну стадію цивілізаційного розвитку, має формуватися на основі надійної науково-методологічної бази, прогнозування та інформаційної підтримки.

Список використаної літератури.

1. Терещенко Е. Ю. Економічна сутність фінансового потенціалу [Електронний ресурс] / Е. Ю. Терещенко. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008_dec/7_tereschenco.htm
2. Карпенко Н. В. Управління маркетингом на підприємствах малого та середнього бізнесу : монографія / Н. В. Карпенко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 363 с.
3. Сутність та складові економічного потенціалу підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [sutnist_skladovi_ekonomichnogo_potentsialu_pidpriyemstva](http://www.confcontact.com/2008_dec/7_tereschenco.htm)
4. Березинець С. К. Потенціал малого бізнесу: формування та напрями реалізації / С. К. Березинець // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2013. – Вип. 2. – С. 202–207.
5. Крисак А. О. Аналіз формування економічного потенціалу малих підприємств / А. О. Крисак // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 39–42.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність України» №40-IV від 04.07.2002 р. (із змінами внесеними згідно із Законами від 16.10.2012р, ВВР 2014) // Урядовий кур'єр. – 2002. – №143. – 7 серп. – С. 17–24.
7. Гук О. В. Інноваційний потенціал підприємств як основа інноваційного розвитку України / О. В. Гук // Актуальні проблеми економіки та управління : зб. наук. праць молодих вчених. – 2017. – №11. – С. 65–72
8. Булакіна О. Н. Методические аспекты комплексной оценки предпринимательского потенциала муниципального образования. / О. Н. Булакіна, Е. Н. Горецкая // Известия УрГЭУ. – 2009. – № 4 (26). – С.41–47
9. Global Entrepreneurship Monitoring 2008 Executive Report [Електронний ресурс] / N. Bosma, Z. J. Acs, E. Autio, A. Coduras, J. Levie. – Режим доступу: <http://www.gemconsortium.org>.
10. Краснокутська Н. С. Підприємницький потенціал України порівняно з країнами ЄС / Н. С. Краснокутська // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. – № 1. – С. 25–33.
11. Павлова В. А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення./ В.А Павлова. Донецьк : Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.
12. Варналій З. С. Сучасний стан та чинники тінізації бюджетних відносин в Україні / З. С. Варналій, І. В. Савич // Вісн. Київ ун-ту. – 2014. – Вип. 164. – С. 19–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1>

References.

1. Tereshchenko E. U., (2008). “Economic Essence of Financial Potential”, available at: http://www.confcontact.com/2008_dec/7_tereschenco.htm (Accessed 1 Dec 2018)
2. Karpenko N. V., (2008). “Marketing Management at Small and Medium Enterprises: Monograph”, Poltava, Ukraine, 363 p.
3. “The nature and components of the economic enterprises potential”. Online resource: [sutnist' skladovoi ekonomichnoho potentsialu pidpriyemstva](http://www.confcontact.com/2008_dec/7_tereschenco.htm)
4. Berezynets S.K., (2013). “Potential of small business: formation and directions of realization”, *Naukovykh Visnyk L'vivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Seriya ekonomichna*, Vypusk 2, pp. 202–207.
5. Krysak A.O., (2013). “Analysis of formation the economic potential of small enterprises” *Ekonomika ta derzhava*, № 4, pp. 39–42.
6. The Law of Ukraine "On Innovation Activity of Ukraine" (2002). No. 40-IV of July 4, (as amended in accordance with the Laws of 16.10.2012, WWD 2014) *Uriadoviy Kurier*, no.143 August 7, pp. 17–24.
7. Guk O.V., (2017). “Innovative potential of enterprises as the basis for innovative development of Ukraine”, *Aktual'ni problemy ekonomiky i upravlinnia* [Current Problems of Economics and Management], *Zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh* [Collected Works of Young Scientists], Kyiv, Ukraine, no. 11, pp. 65–72.
8. Bulakina O.N., Goretskaya E.N., (2009). “Methodical aspects of complex assessment, entrepreneurial potential of municipal education”, *Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo jekonomicheskogo universiteta*, no. 4 (26), pp. 41–47.
9. N. Bosma, Z. J. Acs, E. Autio, A. Coduras, J. Levie. (2008) “Global Entrepreneurship Monitoring”, available at: <http://www.gemconsortium.org>. (Accessed 1 Dec 2018)
10. Krasnokutskaya N. S., (2010) “The entrepreneurial potential of Ukraine in comparison with EU countries”, *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu*, Kyiv, Ukraine, no. 1, pp. 25–33.

11. Pavlova V.A., (2006) “Competitiveness of the enterprise: assessment and strategy of providing”, *Vydavnytstvo universytety imeni Al'freda Nobelia*, Donetsk, Ukraine, 276 p.
12. Varnalii, Z., Savych, I. (2014). “Current status and factors of shadow budget relations in Ukraine”. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 164, pp. 19–24, DOI, available at: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1> (Accessed 1 Dec 2018)

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018 р.